

Vinko Ošlak: *Spoštovanje in bit: eseji o naravi, človeku in kulturi*. Ljubljana: Studentska založba Litera, 2003 (Nova znamenja 4).

“Pregled nad človeško zgodovino me je vsakega strahu pred utopijami ozdravil, saj vsi skupaj živimo na veliki gori nekdanjih utopij in današnjih resničnosti,” v Književnih listih zatrjuje Vinko Ošlak, letošnji Rožančev nagrajenec. “Vstopimo v Rimski imperij evropskih narodnosti, pa ne v tretjem že diskriminiranem krogu, kakor to urejajo politiki in diplomati, temveč v prvem krogu duhovne in intelektualne odločitve in kvalitete, z oživitvijo latinstva in s spoštljivim priznanjem Kristusovega nauka, ki je bolj kakor karkoli drugega spremenil evropsko divjino v negovan vrt, ki nam je dal temeljne ustanove civilnega življenja: bolnice, šole, znanstvene ustanove, sočutnost in karitativnost, posredno pa tudi umevanje demokracije in človekovega dostojanstva.” *Oživitev latinstva* bo po vsej verjetnosti kar pravi lajtmotiv, ki ta dolgi stavek obdrži skupaj, in ki naj bi, kot vidim, osmisli tudi knjigo. Oživitev latinstva, oziroma afirmacija esperanta kot modernega naslednika (nadomestka?) v duhu (izgubljene) evropske enotnosti. Utopija, in kot meni Ošlak, uresničljiva. Pa tudi izrazov, ki bi vsak zase potrebovali visok podstavek, nikakor ne zmanjka. Kozmopolitizem. Spoštovanje. Etika. Kultiviranost. Občestvenost. In seveda krščanstvo. Z Ošlakom se pač nismo znašli na terenu, kjer se možganske celice plodijo in množijo kot nore, pač pa tam, kjer se visoki ideali konzervirajo pri sobni temperaturi. Avtorju pač (ne glede na podnaslov), ne gre za esejistično odprtost, pač pa raje za retoriko, ki mora svoje vnaprej zastavljene poante brez kakšnih pretresljivih iksov in ipsilonov pripeljati do srečnega konca. Takšen se nam vidi v prvem ‘eseju’ z naslovom *Narava, kultura, narod*.

Saj ne da se ne bi bilo mogoče strinjati, da je prav krščanstvo “ustvarilo srečno sintezo grškega logosa, rimske vrline in pravice

in judovskega dialoga s Stvarnikom”. Po vsej verjetnosti bo tudi držalo, da je prav krščanstvo “dejansko ustvarilo podlago za novoveško svetovno kulturo”. Vprašanje pa je, ali prav to krščanstvo potrebuje tako agresivnega zagovornika in tako superiorno pozicijo. In če je pristnemu krščanstvu res lahko toliko do tega, da diskreditira vse zunaj sebe.

V zvezi z Ošlakom namreč prav kmalu uvidimo, da nimamo opravka le z večinoma neškodljivim pedantom, pač pa s pravcatim fanatikom, da ne rečem fašistom. Prav takšnega nam razkrivajo razprave (beri pridige) z naslovi: *Kultura med domom in svetom, Krščanstvo in kultura nove Evrope ter Pomen kulture za sožitje – raznolikost, ki bogati ali ovira*. Za začetek, in, kot si domišlja, za malo malico, se z velikim zamahom poloti samega Ministrstva za kulturo, češ da je preživeli preostanek avstro-ogrskega resorja ‘za kult in bogočastje’, ter kot tako odveč. Pustimo ob strani dejstvo, da je knjiga izšla z denarno pomočjo prav tega ministrstva. Zanimivejši je avtor, ki se v tako delikatne razprave spušča brez osnovnega občutka za razločevanje med etiko in estetiko. In se potem, ko groteskno pobrklja pojem umetnosti s pojmom morale, še napreza z nasveti, naj se vesoljno občestvo tudi umetnikov kot nekakšnih luksuznih parazitov čimprej znebi. “Nikakor pa država ne bi smela podpirati ali zavirati tekočega kulturnega in umetniškega ali kvaziumetniškega ustvarjanja, saj se je doslej še vedno izkazalo, da v pretežni meri podpre epigone in prevarante, zatre ali vsaj prezre pa resnične talente,” izjavlja Ošlak, ki mu je očitno popolnoma jasno, kateri umetniški dosežki štejejo in kateri ne. Naj mimogrede omenim, da si je podobno vsevednost pripisoval tudi Hitler, ki je z enako samozavestjo umetnost razdelil na visoko in degenerirano.

In kaj nam obetajo visokoleteči Ošlakovi ideali? Zavzema se namreč za kulturo Cicerona in apostola Pavla, Trubarja in Slomška, ki nas “je naučila lepega vedenja in poštenosti, brati in pisati, umno kmetovati in gospodinjiti, skrbeti za svoje zdravje, se izogibati alkoholu in tobaku, predvsem pa slabi družbi in slabim vzgledom”. V nasprotju s sodobno sekularizirano ustvarjalnostjo, ki da prinaša samo razdejanje in nemir. Od tu naprej je njegova logika popolnoma jasna. Le zakaj bi trošili državni denar za izrojence in brezbožce, ko pa v zadevah kulture lahko zlezemo Evropi pod kiko? Zares: Ošlak čisto neženerirano predlaga umetnikom, naj delajo brezplačno, prav tako, kot so delali v bojda zlatih časih slovenske umetnosti, od 1840 do 1940 (delali in najpozneje pri petdesetih, še raje pa pri dvaindvajsetih umirali), vsem drugim pa, naj si nadenejo plašnice iz devetnajstega stoletja in sto let star okus. *Blaže in Nežica v nedeljski šoli* je že napisana, zakaj bi se torej še mučili? Le še mladino je treba naučiti, da bo namesto s “čao, stari”, pozdravljala z “Bog daj dober dan”. Pa da ne bi kdo mislil, da se tukaj le na suho teoretizira. Kje pa! Poglejmo, kaj vse bi ošlakokracija izpeljala v praksi. Potem ko bi operne umetnike prisilila, da se kot cirkusanti preživljajo s prodanimi vstopnicami, bi bilo treba spodnesti še slovensko kinematografijo. Tudi sama sem mislila, da

ne vidim prav, ko sem brala: "In vendar bi lahko z denarjem za en sam (navadno čisto zgrešen) film financirali ponatis vseh slovenskih klasikov, da bi bili dostopni dijakom, študentom in drugim, ki jim je res kaj do slovenstva in do kulture." Tako Ošlak, ki osebni okus in eksperimentatorsko strast usodno zamenjuje z maturitetnimi vprašanji, o ustvarjalnosti se mu pa še sanja ne. Od tod tudi cvetke, kot je tale: "Kultura v novodobnem pomenu te besede je namreč osrednji program nekdanjega odkritega in današnjega prikritega komunizma kot dela globalne protikršćanske konspiracije."

Osovraženo kulturo bo na koncu koncev obtožil še za vse, kar se je v preteklem stoletju zgodilo svinjskega, za obe svetovni vojni, kot tudi za tretjo balkansko. Ošlak se poslužuje grobih in zavajajočih poenostavitev, ko zatrjuje, "da so kulturno najbolj razvite države (Nemčija, Avstrija, Francija, Anglija, Rusija, Italija) na začetku 20. stoletja pahnilo svet v svetovno vojno, z njo pa odrple široko cesto vsakršnemu barbarstvu in pripravile okoliščine za izbruh druge svetovne vojne in najbrž tudi še bodoče tretje". Da nevarnost še zdaleč ni mimo, so po njegovem v zadnjem času dokazali prav Srbi: "... tretja balkanska vojna se je spočela na najvišjem srbskem kulturnem forumu, v Srbski akademiji znanosti in umetnosti." Na dolgo in široko tudi razpravlja o kulturnih zanimanjih določenih diktatorjev, pri čemer pozablja, da so bili vrhunski umetniki praviloma žrtve, ne pa ljubljenci totalitarnih režimov, kar je jasno že vsakemu srednje brihtnemu bralcu Bulgakovovega *Mojstra in Margarete*. Tudi zgodovinska dejstva govorijo temu v prid: Berlin je bil evropska kulturna prestolnica pred prihodom Hitlerja na oblast, nikakor pa ne po njem. Kultura, na katero so se sklicevale diktature, je bila vedno drugo- ali tretje- ali deseterazredna, s poudarjeno transparentno vsebino. Hobii vseh diktatorjev ni kultura, še manj umetnost, pač pa utopija, ki pozablja, da je zgolj utopija. Njihova kultura je kultura v službi utopije, in prav v nekaj podobnega bi kulturo ter umetnost rad vpregel tudi Ošlak, ki se vse bolj popadljivo sklicuje na svoje pocukrane neživljenjske ideale. Saj že vemo, s kom imamo opravka, ko z enim prstom kaže na druge, s tremi pa nase. Fašistoidno je že njegovo posploševanje, njegova vzvišena pokroviteljska pozicija v večni prvi osebi množine, njegovo razločevanje na pozitivne in izrojene kulturne napore, paranoično iskanje zarote, demonizacija nasprotnika ter odkrite težnje po radikalnih posegih v strukture oblasti (ukinitvev institucij) ter odvzemu pravic določenemu profilu prebivalstva.

Nesramno razbohoteni umetnosti očita, da ima ambicije postati nadomestek za religijo, kar je edini vsaj navidez kolikor toliko tehten argument. Edini, s katerim bi morda koga še pridobil, pa je zaradi nezadostne razgledanosti tudi ta iz trte izvit. Ošlak, ki se je medtem že nekajkrat izdal, da nima pojma o osnovnih pogojih kulturne infrastrukture, in da se mu niti ne sanja o distinkciji med etiko in estetiko, navsezadnje niti o zasebnem življenju umetnikov ničesar ne ve. Ničesar ne ve niti o tem, da so umetniki, za razliko od njega, že zdavnaj opustili mesijanske komplekse, če so jih sploh kdaj imeli. In jim je pač jasno,

da s svojim delom ne bodo dosegli zveličanja, še solidne tosvetnosti ne. Spet za razliko od Ošlaka, ki si noro domišlja, da ima božje kraljestvo tako rekoč v zakupu. Krščanstvu na dolgi rok očitno ni nevarna konkurenca, niti odkrita sovražnost, še ravnodušnost ne, pač pa slepa fanatična privrženost brez prave pameti. Misleci Ošlakovega formata delajo blazno uslugo prav svojim nasprotnikom, in v tem primeru so to preživeli ostanki komunizma, ki jih po njegovem na raznoraznih ministrstvih, še posebej pa na Ministrstvu za kulturo, kar mrgoli. Nad njegovo knjigo bodo najbolj navdušeni prav nasprotniki krščanstva, ki bodo lahko od zdaj naprej vedno pokazali nanj, kadar jim bo do tega, da dokažejo, da je krščanstvo zastarelo, mračnjaško in morda celo nevarno, da nima le islam svojih fundamentalistov, pač pa jih ima tudi katolištvo. In končno, militantni diskurz, ki smo mu priča, prav žalostno sramoti molčečo večino poštenih vernikov ter meče čudno luč na krščanske intelektualce.

Seveda se postavlja vprašanje, kako je ta agresivna zaplankanost našla pot do objave v eni od imenitnejših knjižnih zbirk. In kako (o, nedojemljiva so pota Gospodova) je prišla do nagrade? Zakaj so uredniki in člani žirije tako mastno pljunili v lastno skledo? V navalu spokorniškega obupa? Ali pa zgolj iz šlamparije? Že za lektorja je očitno, da je med delom nekajkrat pošteno zakinkal.

Vsaj zaradi lepšega je menda potrebno dopustiti možnost, da sem se pustila preveč izzvati in da v bojevitem razpoloženju pač ne razločim neverjetnih tančin, s katerimi nas lahko osrečuje Ošlakovo razpredanje. Obstaja pa tudi možnost, da teh tančin preprosto ni. Pa ne samo zato, ker se človek kaj hitro naveliča poslušati, kako brezupno, neodrešeno in ničvredno bitje je. V zadnjih dveh 'esejih', *Človek išče svojo podobo* in *Čemu spoštovati človeka*, so totalitarne izjave bolj ali manj (spet) spodobno pometene pod preprogo, avtor pa vnovič zajadra v povsem teoretične vode, ki lahko na sto kilometrov celo spominjajo na Trstenjaka. A kaj, ko je o tehtnosti trditev skoraj nemogoče razpravljati. Izjave in argumenti kar zbledijo ob avtorjevi drži, ki ostaja odbijajoče superiorna. Svoj posel generalnega zastopnika za odrešenje izvaja brez vsake samokritike in tako posledično tudi brez ljubezni, humorja, domišljije in empatije. Larpurlartizem, ki ga s tako ostrino zaznava pri drugih, je končno najbolj značilen prav zanj, ki s svojo najnovejšo knjigo ni dokazal drugega kot to, da obstaja tudi moraliziranje zaradi moraliziranja. Tako kot akademski in umetniški kič, je očitno lahko kič tudi morala.

Kaj pa, če je na delu čisto navadna nezmožnost slediti sodobni umetniški produkciji? Saj kar strmim, s kako besnim sovraštvom se je mogoče spraviti na umetnost, ki je prav ta hip polna življenja. Nezaslišano smešno je namreč, da človek, ki ga spravi v zadrego drobna knjižica pesmi, z gromoglasnim grmenjem pokliče na pomoč Sokrata, Cicera, Kristusa, apostola Pavla, Goetheja, Trubarja in Slomška. Pa mu bodo pomagali?